

УДК 330.111.62:339.543

Р. Ю. Олексієнко, кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту зовнішньоекономічної
діяльності Академії митної служби України

ТЕОРЕТИКО-ЕКОНОМІЧНІ ОСНОВИ ПРАВ ВЛАСНОСТІ В ПЛОЩИНІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕД

Досліджено теоретико-економічні основи прав власності у площині державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД). Визначено зміст, ключові характеристики та елементи права власності як у загальнотеоретичній площині, так і в розрізі державного регулювання ЗЕД.

Исследовано теоретико-экономические основы прав собственности в плоскости государственного регулирования внешнеэкономической деятельности (ВЭД). Определены сущность, ключевые характеристики и элементы права собственности как в общетеоретической плоскости, так и относительно государственного регулирования ВЭД.

The article is devoted to researching the theoretical economic grounds of the ownership rights in plane of the state regulation of the foreign economic activity (FEA). Essence, key characteristics and elements of the ownership rights are demonstrated in plane of the theory and the state regulation of the FEA.

Ключові слова. Власність, право власності, властивості та елементи права власності, державне регулювання ЗЕД.

Вступ. Немає сумніву, що за нинішніх цивілізованих умов питання власності – одне з найголовніших для суспільного та індивідуального життя. Зокрема, світовий досвід історичного розвитку людства свідчить про незамінність приватної власності для ефективної організації бізнесу, що є своєрідним “двигуном” будь-якого ринкового господарства, мотивацією людської діяльності тощо.

Сучасна економічна теорія розглядає власність як систему прав зі складними сучасними системами власності, які ґрунтуються на поєднанні прав різних суб’єктів, та різноманітними реальними формами їх реалізації. Отже, поняття власності – складне та неоднозначне. Воно може розглядатися й трактуватися по-різному, залежно від конкретних ситуацій і напрямів досліджень.

Деякі аспекти, пов’язані з теоретичним дослідженням понять відносин і прав власності, висвітлювали чимало науковців, зокрема, А. Алчіан, Л. Беккер, Р. Капелюшников, Е. Оноре, С. Пейович, Дж. Волдрон, Е. Фурубот та ін.

Особливо важливе питання права власності постає у площині перетину приватних і державних інтересів, які не завжди збігаються в реальному житті, а отже, можуть суттєво істотно впливати на кінцевий результат економічної діяльності. Окрема група питань – це різноманітні аспекти права власності в розрізі державного митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, які, на жаль, залишаються без належної уваги.

Зважаючи на вищесказане, розв’язання цієї проблеми досить актуальне.

Постановка завдання. Мета статті – визначення теоретичних основ економічного розуміння поняття власності та прав власності для використання отриманих результатів у подальших дослідженнях можливостей впливу на трансформацію системи прав власності за умов державного митного регулювання ЗЕД.

© Р. Ю. Олексієнко, 2013

Результати дослідження. Класичне енциклопедичне розуміння власності ґрунтується на тому, що це історично зумовлена суспільна форма розподілу (привласнення) матеріальних благ, яка виражає відносини між людьми, класами в процесі суспільного виробництва, розподілу, обміну та споживання [1]. Тому і власність фактично зводиться до суспільних товарно-майнових відносин між суб'єктами. Інакше кажучи, власність – це сукупність відносин між суб'єктами господарювання щодо привласнення умов і результатів виробництва, матеріальних та духовних благ [2, 46].

Економічний словник поняття власності тлумачить як “належність матеріальних і духовних цінностей певним особам, юридичне право та економічні відносини між людьми щодо належності, розподілу, перерозподілу об'єктів власності” [3, 665].

Наукова думка західних дослідників: власність – це загальний термін, що позначає правила, які регулюють рівень доступу та контролю різноманітних матеріальних та нематеріальних ресурсів [4], обмежених через їх дефіцит (рідкість) [5, 3]. Саме ці правила – предмет сперечань як щодо їхньої загальної форми, так і конкретного застосування. При цьому звернемо увагу на те, що за нормальних умов суб'єкти зберігають ці права, незалежно від того, як вони ними розпоряджаються. Наприклад, навіть якщо людина марно витрачає власне життя, їй належать ці права, оскільки це її власність, а не когось іншого, суспільства, спільноти, племені або етнічної групи [6]. Вважається, що першими розгорнуту характеристику різних сторін прав власності дали американські вчені-економісти Е. Г. Фурубот і С. Пейович [7].

В основу сучасної економічної теорії власності покладено численні наукові розробки. Як наслідок, створено узагальнене трактування поняття прав власності. Отже, економічна теорія власності тлумачить права власності як “санкціоновані поведінкові відносини між людьми, які виникають у зв'язку з існуванням благ і стосуються їх використання” [8]. Ці відносини визначають норми поведінки щодо благ, яких будь-яка особа має дотримуватися під час взаємодії з іншими людьми або ж зазнавати збитків через їх недотримання. Так, термін “блага” використовується для позначення всього, що приносить людині корисність або задоволення.

Оскільки в даному визначенні сконцентровано основні ідеї сучасної економічної теорії власності, то для більшого розуміння тенденцій і поглядів слід уважно розглянути низку суттєвих моментів, наявних у цьому трактуванні.

По-перше, власністю, по суті, є не саме майно чи ресурс, а частка прав щодо його використання. Щоб підкреслити цей нюанс та запобігти неправильному трактуванню терміна “власність”, використовується термін “право власності”. Схожої думки дотримуються й сучасні українські вчені, вважаючи, що власність – це закріплення права контролю економічних ресурсів і життєвих благ за певними суб'єктами [9, 63].

По-друге, блага – це все, що приносить корисність чи задоволення, тому права власності поширюються як на матеріальні, так і на нематеріальні об'єкти. При цьому до нематеріальних благ належать: об'єкти інтелектуальної власності (наприклад, фірмові назви, товарні знаки, витвори мистецтва, винаходи) [10], інформаційний простір (наприклад, частоти радіозв'язку) [11, 18] або навіть невідчужувані особисті свободи [12]. Але традиційним об'єктом права власності все-таки вважається матеріальний об'єкт.

По-третє, права власності розглядаються як санкціоновані, тобто дозволені або схвалені [13, 226]. При цьому, на нашу думку, саме держава має виконувати формальну дозвільну функцію, закріплюючи певні права законом і контролюючи їх дотримання за допомогою власної системи виконавчих органів. Проте права власності можуть закріплюватися й охороняти-

---

ся не лише силою держави, але й авторитетом традицій, неписаних звичаїв, моральних норм, релігійних заповідей тощо [12].

По-четверте, під “поведінковими відносинами” слід розуміти стосунки між людьми або суб’єктами, що виникають навколо реалізації прав власності на певні блага та ресурси. Така поведінка санкціонує право використовувати ресурси у дозволених межах, адже ці права завжди обмежені (найчастіше заборонаю певних дій) [11, 16–17]. Очевидно, що обмеженість стосується не лише прав власності, але й об’єктів власності у вигляді певних ресурсів, благ, майна. Це можна пояснити тим, що будь-які світові ресурси вичерпні, а отже, вони так чи інакше обмежені. Причому, чим рідше вони зустрічаються або чим менша їхня кількість, тим більше намагання певних суб’єктів ними володіти та розпоряджатися. Отже, права власності, як санкціоновані поведінкові відносини, фактично виникають між різними суб’єктами, передусім навколо більш-менш обмежених ресурсів, і закріплюють їхні можливості використання цих об’єктів власності.

По-п’яте, згідно з теорією, відносини щодо володіння та використання певних благ прямо залежать від чинних норм поведінки суб’єктів щодо реалізації прав власності, які передбачають обидва варіанти: дотримання й порушення встановлених правил і норм.

На нашу думку, це особливо важливо під час дослідження питання митного регулювання відносин і прав власності, оскільки ми визначили, що найвагоміші в даному напрямі ситуації щодо можливих порушень встановлених митних правил і контрабанди, внаслідок яких відбувається обмеження прав власності суб’єктів ЗЕД.

В історичному генезисі, як правило, виділяють дві основні традиції розуміння права власності – континентальну та англосаксонську. Континентальна традиція, на відміну від англосаксонської, тлумачила право власності як щось єдине й неподільне. Слід підкреслити, що саме англосаксонська традиція нині переважає і взята за основу на міжнародному рівні, оскільки, як зазначають фахівці, властиві їй гнучкість і пластичність краще відповідають складним економічним, соціальним та політичним реаліям сучасного суспільства. Право власності визначається в ній як набір можливих економічних рішень або, відповідно до цієї традиції, як “пучок часткових правочинів” [12].

Отже, з тлумачення права власності як набору можливих економічних рішень випливає, що будь-який акт взаємодії різних суб’єктів – це своєрідна взаємодія “пучків правочинів”. Це твердження вважаємо основою для всього економічного аналізу прав власності, включаючи питання митного регулювання відносин власності в процесі здійснення суб’єктами ЗЕД операцій переміщення об’єктів власності через митний кордон. При цьому важливо наголосити, що для визначення та аналізу окремих варіантів існування та зміни права власності слід розуміти, з яких саме елементів складається повноцінне право власності, тобто виокремити його характерні складові, які в сукупності дозволяють безсумнівно та повно ідентифікувати право власності.

Незамінний науковий доробок англійського вченого Е. Оноре, який запропонував щодо розуміння поняття системи права власності розширене визначення, виокремивши 11 основних елементів, які в сукупності становлять повний пучок прав [14, 112–128]. На його думку, повне право власності складається з таких елементів (рис. 1):

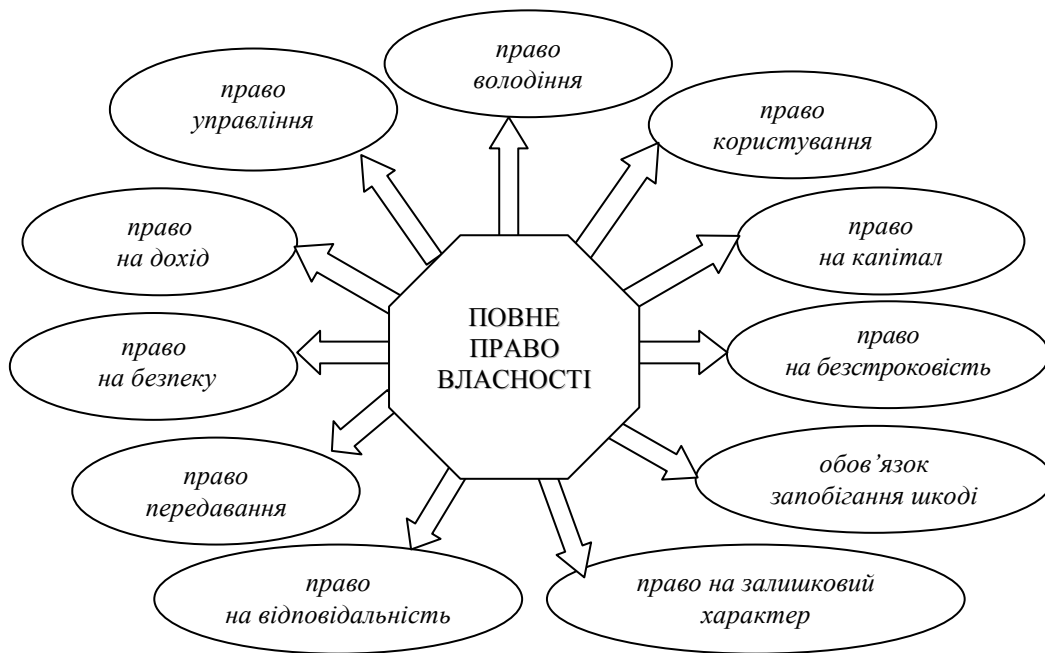

Рис. 1. Елементи повного права власності (за Е. Оноре)

- право володіння (винятковий фізичний контроль над майном або право його виняткового використання);
- право користування (особисте використання майна, якщо воно не включає два наступні права);
- право управління (вирішення, яким чином і хто може використовувати майно);
- право на дохід від речі (від реалізації права особистого користування майном і дозволу іншим особам користуватися ним);
- право на капітал (капітальну вартість або капітальну цінність, тобто право на відчуження, споживання, витрачання, зміну або знищення майна);
- право на безпеку (гарантія від експропріації, тобто примусового позбавлення власності);
- право передавання (зокрема, успадкування або передачі за заповітом);
- право на безстроковість (на відсутність термінів власності);
- обов'язок запобігання шкоді (обов'язок запобігати використанню майна на шкоду іншим або забороняти шкідливе використання);
- відповідальність виконання (право на відповідальність у вигляді стягнення, що передбачає можливість відібрати майно на сплату боргу);
- випадок залишковості (право на залишковий характер, тобто існування правил і процедур, що забезпечують відновлення порушених прав власника).

Сучасні дослідники вважають, що до нинішнього часу це розширене визначення права власності фактично стало хрестоматійним [8].

Важливо підкреслити, для того щоб вважати право власності повним, відповідно до теорії Оноре, суб'єкт має володіти більшістю (але не обов'язково всіма) з вищезгаданих

елементів права щодо даної речі [15]. Але очевидно, що ці окремі правочини можуть мати різний ступінь вагомості та впливу на можливість права власності бути достатнім, щоб називатися повним. Тому, на наш погляд, визначаючи повноту й ефективність права власності на конкретний об'єкт, доцільно підходити до розуміння окремих складових елементів цього права диференційовано, виділяючи найвагоміші.

Безсумнівно, комбінації з різним поєднанням вищезазначених прав досить варіативні. Проте, на думку Л. Беккера, не всі ці поєднання заслуговують на назву права власності. Такими можуть бути визнані будь-які комбінації за участю хоча б одного з перших п'яти елементів у зв'язці, яка могла б скласти право власності [16]. При цьому право на капітальну цінність (або капітальну вартість) ресурсу дослідник вважає найважливішим і фундаментальним. Усі інші складові елементи права власності, на його думку, похідні від права на капітальну вартість, тобто часткові приклади захисту, розширення, обмеження або розробки цього основного правочину. Це переконання ґрунтується на тому, що право на капітал дозволяє економічним суб'єктам на власний розсуд не тільки змінювати, знищувати та використовувати належні їм ресурси в процесі виробництва та споживання, передавати їх або здавати в оренду, але й отримувати їхню повну цінність за відчуження в акті обміну.

Таким чином, для сфери ЗЕД очевидно, що не всі з вищеперелічених правочинів однаково актуальні, тому виникла необхідність розробити окрему систему повного права власності для даного напряму економічної активності (рис. 2).

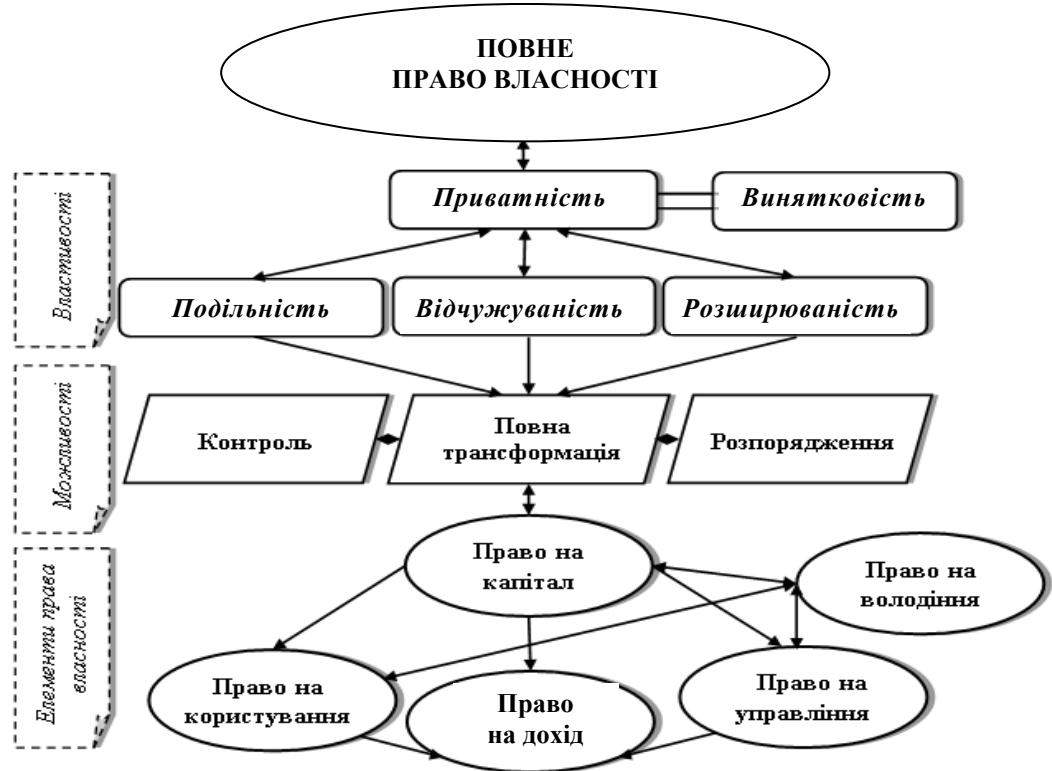

Рис. 2. Взаємозв'язок між основними складовими повного права власності у сфері зовнішньоекономічної діяльності

Для повного розуміння потенційних можливостей доступу до повного права власності важливо виокремити найважливіші властивості понять права та відносин власності.

В економічній теорії прав власності стосовно поняття власності закріплено такі основні властивості: винятковість, відчужуваність, подільність і розширюваність. Винятковість означає, що всі, окрім самого власника, виключені з доступу до ресурсу. Відчужуваність передбачає відсутність обмежень на вільний продаж та передачу повноважень. Подільність дозволяє розщеплювати право власності на окремі правочини й утворювати з них нові комбінації. Під розширюваністю розуміють розповсюдження власності на всі можливі ресурси – як наявні, так і майбутні [12]. Проаналізувавши всі ці характеристики, можна зробити висновок, що ключова властивість прав власності, на наш погляд, – їхня винятковість. Ця властивість фактично першооснова для всіх інших характеристик права власності, які можна вважати похідними від неї та кожна з яких містить частину винятковості. Адже сутність усіх інших властивостей зводиться до окремих найважливіших випадків практичного втілення поняття винятковості.

Усі ці властивості права власності виявляються й у процесі державного митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності під час проходження митного контролю. Зокрема, власник майна, що має намір перетинати кордон, використовуючи надані йому правом власності винятковість та відчужуваність, може на свій розсуд винести рішення або щодо власноручного переміщення даного об'єкта, або передачі цього права та обов'язку іншій особі, або реального продажу майна іноземному суб'єктові ще до моменту перетину ним кордону за укладеною домовленістю. Надалі завдяки подільності під час проходження митного контролю окремі елементи права власності можуть вільно диференціюватися і тимчасово чи остаточно належати різним суб'єктам. При цьому така властивість, як розширюваність, весь цей час гарантує право власності на даний об'єкт і на майбутні результати від його використання тощо.

На наш погляд, така повна характеристика права на капітальну вартість виділяє даний елемент серед інших, оскільки право на капітал теоретично об'єднує окремі частини права на володіння, користування, управління та доход від використання речі чи майна. Тому цей правочин у системі повного права власності визначаємо ключовим, нарівні з правом володіння. Він фактично обумовлює можливість самостійного прийняття рішень щодо використання об'єкта власності, тобто гарантує достатній рівень приватності в діях суб'єкта в певних санкціонованих межах. Таким чином, ця властивість приватності – один з основних критеріїв сутності власності, а також прав і відносин навколо неї.

Зауважимо, не випадково вихідним пунктом під час розробки теорії прав власності стало звернення саме до “чистого” режиму приватної власності [12]. Хоча, незважаючи на виділення саме цієї форми власності, принциповий підхід до права власності як набору часткових правочинів залишився тим самим. Але, визначаючи право приватної власності, економісти зазвичай обмежуються коротким переліком його складових елементів, оперуючи правами володіння, користування та розпорядження [7], які, по суті, являють собою класичний набір права власності. Отже, такий перелік вважаємо стандартним для теоретиків прав власності.

Усі ці варіації належності, взаємодії та переходу окремих елементів прав власності в певних ситуаціях тим чи іншим конкретним суб'єктам розглядаємо як відповідні відносини власності. При цьому поняття відносин власності визначаємо як похідне від права власності та власності загалом, адже відносини в цілому відображають певні стосунки між суб'єктами (як мінімум двома) щодо реалізації відповідних реальних і потенційних можливостей. Переносячи дане твердження на поняття власності, зауважимо, що в такому випадку відносини власності становитимуть своєрідну систему зв'язків між різними суб'єктами,

у межах якої реалізуються їхні можливості щодо прийняття певних рішень стосовно визначених об'єктів власності (рис. 3), що, по суті, є правами окремих суб'єктів щодо відповідних об'єктів. Інакше кажучи, права власності – це ті можливості, що дозволяють приймати бажані для суб'єкта-власника рішення в межах, визначених цими правами.

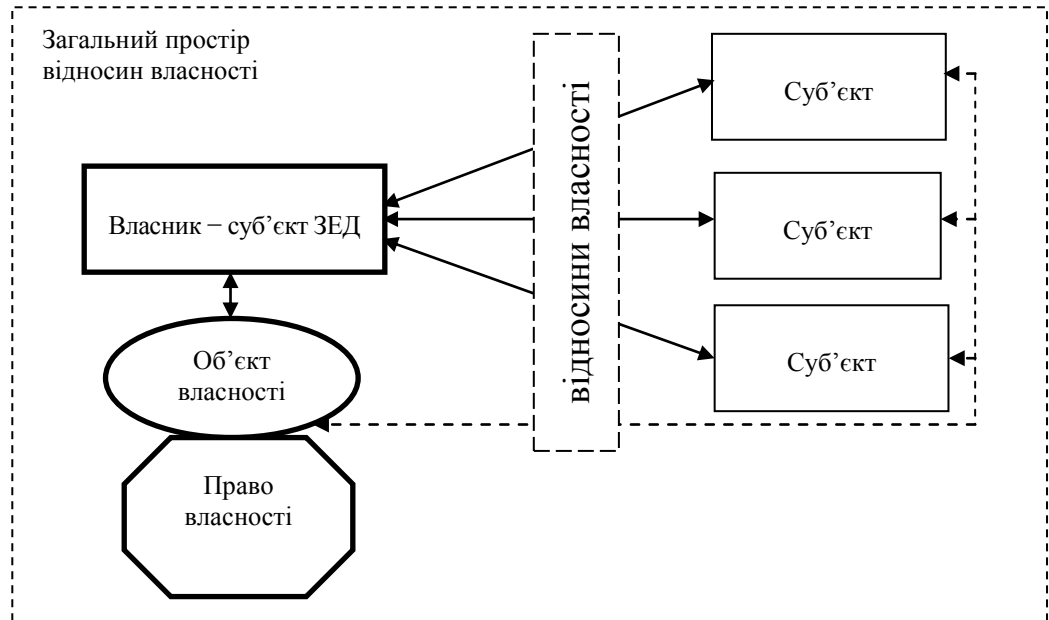

Рис. 3. Спрощена схема взаємодії суб'єктів у межах відносин власності

З теоретичного погляду, об'єкти відносин власності розуміють як сукупність матеріальних і нематеріальних благ, які можна привласнити або відчужити [2, 48]. До них належать засоби виробництва галузей національної економіки, нерухоме майно, природні ресурси, предмети особистого споживання і домашнього вжитку, гроші, цінні папери, коштовні метали, робочу силу, супутники Землі, наукові винаходи, художні твори тощо. Суб'єктами відносин власності можуть бути окремі фізичні та юридичні особи, держава в особі її органів управління та органів місцевого самоврядування, об'єднання держав або всі держави світу.

Щодо зовнішньоекономічної діяльності, то її основою, як відомо, виступають матеріальні процеси, що виявляються під час обміну певними об'єктами, передусім товарами та результатами виробничого і науково-технічного співробітництва. У той же час ці об'єкти можна вважати відповідними об'єктами права власності учасників ЗЕД, тому що в зовнішньоекономічному просторі поняття власності фактично отожднюється з поняттям товару, оскільки під товаром розуміється будь-яка продукція, послуги, роботи, права інтелектуальної власності та інші немайнові права, призначені для продажу. Звичайно, об'єктами власності у ЗЕД можна також вважати, окрім виробленої продукції, засоби виробництва, транспортні засоби, грошові кошти, акції, інші цінні папери, а також майно споживчого та виробничого призначення. При цьому можливість продажу (відчуження) стосується саме поняття права власності.

Важливий момент реального існування права власності – визначення меж і ступеня використання певного ресурсу як об'єкта власності. Коли існує стовідсоткова ймовірність (дорівнює одиниці), що вибір власника стосовно того, яким чином конкретне право має

здійснюватися, насправді впливає на процес прийняття рішення стосовно його фактичного використання, тоді можна казати, що цей власник абсолютно володіє даним конкретним правом. Наприклад, людина може мати повне право збирати яблука з дерева, але не обрізати його [11, 17]. Тобто право власності абсолютне лише тоді, коли власник сам визначає, яким чином виконається його право. Важливо враховувати можливі взаємовідносини навколо цього права, які можуть впливати на його повноту.

У найзагальнішому вигляді відносини власності можна визначити як наявну в суспільстві систему виключень із доступу до матеріальних і нематеріальних ресурсів. При цьому під доступом слід розуміти всі можливі рішення щодо ресурсу, в тому числі пов'язані не лише з фізичним впливом на цей доступ [8]. Інакше кажучи, зважаючи на численність і різноманітність потенційних рішень навколо реалізації права власності, можна сказати, що в процесі аналізу відносин власності може формуватися своєрідна матриця всіх можливих взаємодій між тими суб'єктами, які не мають доступу до того чи іншого ресурсу чи майна, і тими, для кого він відкритий.

Припустімо, що вільний доступ до ресурсу чи майна, за відсутності будь-якого обмеження та заборони стосовно доступу до даного об'єкта, означає, що будь-хто може використовувати цей ресурс та приймати на власний розсуд будь-які рішення щодо нього. У такому випадку можна стверджувати, що цей ресурс нікому не належить. Але якщо конкретного власника даного ресурсу в принципі не існує, то можна стверджувати, що цей ресурс теоретично може належати будь-кому, хто забажає ним володіти, а отже, всім. У свою чергу, "належність усім" на практиці зводиться до використання необмежених, достатніх та доступних для всіх ресурсів і благ, зокрема поглинання кисню, сонячної енергії, сили вітру, запаху квітів, краси архітектурних форм [9, 63]. Справедливо вважати, що такі ресурси не треба розподіляти серед суб'єктів, оскільки їх вистачає всім. Отже, немає необхідності закріплювати права власності та контролю над ними.

Таким чином, у межах матриці доступу до ресурсів основним елементом для визначення необхідності закріплення прав власності, на нашу думку, слід вважати критерій реальної достатності даного ресурсу. Тоді важлива залежність ступеня рідкості певного ресурсу та встановлення на нього прав власності.

Отже, право власності має наділяти власника повним і вичерпним "пучком правочинів", які діють у чітко визначеному та захищеному від небажаного впливу просторі. Очевидно, що, вступаючи у відносини власності в межах такого простору, суб'єкт-власник не має залежати від стороннього впливу під час прийняття власних рішень і отримання відповідних результатів від їх реалізації. На наше переконання, лише в такому випадку можна стверджувати про реальність та ефективність права власності.

Висновки. Сучасне розуміння поняття власності та прав власності спирається на значну теоретично аргументовану базу, що містить численні результати проведених досліджень.

Найважливіші аспекти щодо економічного сприйняття та використання поняття права власності: властивості права власності; можливість, що надає право власності; набір конкретних елементів права власності, що може відрізнятися залежно від наявних умов його застосування.

Під час використання поняття повного права власності слід зважати на межі та ступінь доступу до конкретних об'єктів власності і права власності на них.

Усі основні аспекти, характерні для теоретико-економічного розуміння прав власності, внаслідок відповідних корегувань та уточнень можуть застосовуватися в подальших дослідженнях можливостей впливу на трансформацію системи прав власності за державного митного регулювання ЗЕД.

Література

1. Українська Радянська Енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.strana-oz.ru/?numid=22&article=1002>.
2. Політична економія : підручн. / [В. Г. Федоренко, О. М. Діденко, М. М. Руженський, О. Ф. Іткін] ; за ред. В. Г. Федоренка. – К. : Алерта, 2008. – 487 с.
3. Борисов А. Б. Большой экономический словарь / Борисов А. Б., [2-е издание]. – М. : Книжный мир, 2007. – 860 с.
4. Waldron J. Property and Ownership [Електронний ресурс] / J. Waldron // The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Winter 2010 Edition) / E. N. Zalta (ed.). – Режим доступу : <http://www.plato.stanford.edu/entries/property>.
5. Pejovich Sv. The economics of property rights: towards a theory of comparative systems [Електронний ресурс] Sv. Pejovich // The Center for Education and research in Free Enterprise (1990). – USA : Texas A&M University. – Режим доступу : <http://www.books.google.com>.
6. Machan T. The Right to Private Property [Електронний ресурс] / T. Machan // The Internet Encyclopedia of Philosophy, a Peer-Reviewed Academic Resource. – Режим доступу : <http://www.iep.utm.edu/property/#H11>.
7. Furuboth E. G. Citation classic – Property rights and economic theory: a survey of recent literature [Електронний ресурс] / E. G. Furuboth // CC/SOC BEHAV SCI. – № 19 (May 9, 1988). – р. 14. – Режим доступу : <http://www.garfield.library.upenn.edu/classics1988/A1988N103200001.pdf>.
8. Капелюшников Р. И. Экономическая теория прав собственности (методология, основные понятия, круг проблем) [Электронный ресурс] / Р. И. Капелюшников. – М. : Академия наук СРСР, 1990. – Режим доступа : http://www.libertarium.ru/l_lib_propkapel.
9. Петруня Ю. Е. Основы экономической теории : учеб. пособие / Ю. Е. Петруня, А. А. Задоя. – [5-е изд.]. – К. : Знання, 2011. – 359 с.
10. Зорин Н. Понятие и категории интеллектуальной собственности [Электронный ресурс] / Н. Зорин, Ю. Нестерчук // Отечественные записки. – 2005. – № 1 (21). – Режим доступа : <http://www.strana-oz.ru/?numid=22&article=1016>.
11. Alchian A. Armen. The Property Right Paradigm [Електронний ресурс] / [Armen A. Alchian, H. Demsetz] // The Journal of Economic History. – Vol. 33. – No. 1 The Tasks of Economic History (Mar., 1973). – P. 16–27. – Режим доступу : <http://www.cos.ufrj.br/~mvbsoares/econinst/artigos/tprrp.pdf>.
12. Капелюшников Р. И. Право собственности (очерк современной теории) [Электронный ресурс] / Р. И. Капелюшников // Отечественные записки. – 2004. – № 6 (20). – Режим доступа : <http://www.strana-oz.ru/?numid=21&article=979>.
13. Kim J. Property rights theory, transaction costs theory and agency theory: an organizational economics approach to strategic management [Електронний ресурс] / J. Kim, J. T. Mahoney // Managerial and Decision Economics. – Vol. 26. – № 4 (June 2005). – P. 223–242. – Режим доступу : <http://www.download.clib.psu.ac.th>.
14. Honore A. M. Ownership [Електронний ресурс] / A. M. Honore // Oxford essays in jurisprudence / Ed. by A. W. Guest. – Oxford : Oxford University Press, 1961. – Режим доступу : <http://www.users.ox.ac.uk/~alls0079>.
15. Ougley M. Property and the body: applying honoré [Електронний ресурс] / M. Ougley // J Med Ethics. – 2007. – Vol. 33. – № 11. – P. 631–634. – Режим доступу : <http://www.jme.bmj.com/content/33/11/631.full>.
16. Becker, Lawrence C. Property Rights: Philosophic Foundations [Електронний ресурс] / Lawrence C., Becker. – Routledge & Kegan Paul Books, 1977. – 144 p. – Режим доступу : <http://www.books.google.com.ua>.